

Lucas Vastenhout

Een kussen van satijn

Roman

Uitgeverij Aspekt

Doodstil ligt vader in een ziekenhuisbed, de armen languit op het bovenlaken. Zijn gerimpelde en tanige hoofd steekt af tegen het witte kussensloop. De doodse stilte in de eenpersoonskamer, de lichte rioolgeur en het ontbreken van een monitor, wekken de indruk dat hij is overleden. De patiëntenbel is vastgeknoopt aan een bedheffer, de rode knop wijst naar de hemel. Een mummie in een mosgroene pyjama, die de hand van moeder verraadt.

Gistermiddag is hij opgenomen in het Diaconessenhuis. De psychiatrische kliniek, waar hij inmiddels dertig jaar zijn dagen slijt, had moeder ingelicht. Op het huidige bellijstje staat zijn dierbare ex bovenaan, ik ben een goede tweede, hierna volgt mijn twee jaar jongere broer Sander. Maar sinds hij is gaan hallucineren en al zijn energie nodig heeft om uit de kakofonie in zijn hoofd de klanken te onderscheiden die nog een beetje richting geven aan zijn verdere levensloop, valt van hem niet veel meer te verwachten.

Moeder had meteen de bus genomen, deze keer niet via Hoenderloo, het Deelerwoud en Schaarsbergen, maar rechtstreeks naar Arnhem. Omdat de stadsdienst voor haar neus wegreed, had ze een taxi genomen. Wachten op de eerstvolgende bus was slecht voor haar bloeddruk en gal, bovendien zat ze ook met haar knie.

Gisteren kort na het avondeten belde moeder mij met bezorgde stem over de opname en diagnose: hartklachten en een hoge bloedsuiker. Geen wonder voor een man wiens belangrijkste bewegingen, naast het richten van zijn piemel bij het plassen en het aansteken van sigaren, het binnenwer-

ken van maaltijden en medicijnen zijn. Het omslaan van zo nu en dan een bladzijde van het tigste deel van een encyclopedie, die de erfgenamen van een overleden patiënt hadden achtergelaten, is te beschouwen als een te verwaarlozen fysieke activiteit.

‘Tegenwoordig laten ze iedereen maar aan hun lot over.’ Moeder praatte zo luid dat ik de hoorn een moment tussen de bladeren van de Vrouwentongen op de vensterbank drukte. ‘Koffie drinken en kletsen, dat is het enige wat ze nog kunnen, een schande. In mijn tijd was dat wel anders, geen enkele patiënt werd verwaarloosd, hoe gestoord ook.’ Ze haalde diep adem. ‘Zoveel moeite is het laten bepalen van een bloedsuiker toch niet? Jarenlang hebben ze je vader aan zijn lot overgelaten, een zwerfhond in New Delhi wordt beter behandeld.’ Ze benadrukte ‘vader’, alsof ik als hoofdanalist had moeten waken over zijn bloedwaarden. Ik vaders hoeder?

Moeder was van plan hem de volgende dag opnieuw te bezoeken, ze vroeg of ik mee wilde. Omdat Eve en ik twee maanden eerder al bij vader waren geweest, vond ik de komende zaterdag vroeg genoeg. Als hij nu op sterven lag. Een paar dagen aan het infuus, de juiste medicijnen en een uurtje of wat beademen, en vader zou zijn plekje in de psychiatrische kliniek weer snel kunnen innemen.

Vanmorgen belde moeder mij op mijn werk, het ging ineens veel slechter met vader. Ze klonk alsof het haar speet dat ze ’s nachts niet was blijven waken. Ik vond het lastig vast te stellen in hoeverre ze overdreef, toch zegde ik toe mee te gaan. Mocht het hoe dan ook verkeerd aflopen met de bijna tachtigjarige patiënt, dan had ik mijn verantwoordelijkheid genomen.

Met de eerste analiste nam ik de dagindeling door en vertrok. Ondanks de stevige tegenwind fietste ik snel naar huis.

Voor ik met de auto naar moeder reed, belde ik Eve. Of ze niet mee moest, vroeg ze, een invalster voor dat roedeltje peuters was snel genoeg geregeld. Onze twee dochters zouden kunnen overblijven. Ik wimpelde haar ongerustheid weg. 'Al die jaren in de rook en warmte van de kliniek hebben hem gewoon gemummificeerd, hoe kan hij nog overlijden.' Na een korte, veelzeggende stilte liet ze me beloven haar te bellen zodra het er minder uit zou zien. Hoewel hij zelfs op verjaardagen niets van zich liet horen, bleef ze hem beschouwen als haar schoonvader.

Normaal had ik met gemak binnen een halfuur in het Diaconessenhuis kunnen zijn, maar een ongeluk ter hoogte van Terlet leverde een vertraging op van bijna twintig minuten. 'Waarom letten ze ook niet beter op,' zei moeder hoofdschuddend. Voor drie verkreukelde auto's, een takelwagen, twee politiauto's en een ziekenwagen toonde ze geen belangstelling. Haar aandacht lag bij de vluchtstrook, waarom die niet gebruikt mocht worden. Ze vergeleek deze met een bypass. Een hartchirurg had bij de buurman zo'n omleiding aangebracht. 'Je weet wel, die jehova.' Eerder hadden ze een deel van zijn bloed afgenomen en dit tijdens de operatie teruggegeven. Ze verwachtte dat vader op het Diaconessenhuis eveneens een persoonlijke behandeling zou krijgen. Had hij vroeger bij elk avondmaal niet een stukje uit de bijbel voorgelezen en met zorgvuldig gekozen woorden het gebed uitgesproken? Dat zijn vroomheid in de loop der jaren was gaan tanen, mocht hem met zijn denkproblemen niet kwalijk worden genomen. Had de apostel Paulus ook niet last van zijn hoofd?

'Henry, hoor je me? Ik ben het, Gerda.' Gebogen naar de patiënt zit moeder op de enige stoel in de ziekenkamer, alsof men niet heeft gerekend op meer bezoek. In een hoek staat

een infuusstandaard, als een dodenwacht. Op het nachtkastje rust een schaal met een tros rode druiven, volgens een kaartje zijn ze van Het Fruitpaleis, een zaak die moeder sinds jaar en dag prijst. De tekst op de achterkant van het kaartje? Hooguit iets als: Beterschap, Gerda.

Staande aan het voeteneinde heb ik goed zicht op het stel. Door de warme ondertoon en haar zachte stem voel ik me onbehaaglijk. Ik kan me niet herinneren dat ze hem eerder zo liefdevol heeft aangesproken. Officieel heet hij Hendrikus, veelal afgekort tot Henk, maar dat vond moeder te alledaags, Henkie zou te kameraadschappelijk zijn geweest.

Bij de derde keer dat 'Henry' over haar lippen glijdt en ze de rug van zijn hand streelt, opent hij traag de ogen. Zijn ontwaken schept de indruk van een opstanding, wat bij mij het verhaal oproept van de opwekking van Lazarus, waarover de jeugdleider van de zondagsschool zo levendig kon vertellen.

Met beide handen pakt moeder de rand van het bed vast en trekt zich langzaam overeind. Ziet vader er afgeleefd uit, ook moeder oogt verre van jeugdig. In haar haast zal ze vergeten zijn de grijze haren te schikken en een kleurtje op de wangen aan te brengen. Ook het zwarte jasje en de grijze rok maken moeder er niet jonger op. Als ze eenmaal staat brengt ze haar gezicht dicht bij het zijne. 'Heb je niet jaren naar iemand als mij uitgekeken?' Ze tuit de lippen: is het nu de prinses die probeert de prins wakker te kussen?

Maakte de wijze waarop ze zojuist zijn naam uitsprak me verlegen, haar onverwachte intimiteit onthutst me, alsof ik getuige dreig te worden van een staaltje necrofilie. Ondanks een beklemmend gevoel bekruipt me de lust tot buikspreeken: 'Uitgekeken naar jou, Gerda? Een zinnenbedwelmend meisje had ik voor ogen, een liefde dat van top tot teen voor de liefde was geboren, een zongebruind schatje dat heupwiegend haar slipje om de vinger draaide als ze de

slaapkamer betrad, een samensmelting van Mata Hari en Marlene Dietrich.'

Mijn aandrang tot buikspreken zakt weg zodra vaders borst zachtjes beweegt. Moeders handen omklemmen de zijne, alsof ze niet wil dat hij haar gaat verlaten. Hij knip-pert met zijn ogen, waarna ze zijn hoofd en hals streelt. Wil hij haar iets zeggen? Zijn lippen trillen en hij maakt slikbewegingen, als een baby die voor het eerst poogt te communiceren.

Op overeenkomstige wijze bracht moeder twee jaar gele-den Emma weer tot leven, een vrouw van in de negentig. In het verpleeghuis deelde moeder met haar en twee an-dere bejaarde vrouwen een vierpersoonskamer, om te her-stellen van een gebroken heup. Veertien dagen eerder was ze gevallen, in de drempelloze badkamer, voorzien van een klapstoeltje en een tweetal handgrepen waarvan het de be-doeling is deze vast te pakken, zeker als je duizelig bent.

's Avonds tegen twaalfen had de buurman me gebeld, hij hoorde gebons dat onmogelijk door Moppie kon worden veroorzaakt: tot hoge sprongen was de volvette poes niet meer in staat. Ik vond moeder in de slaapkamer, waar ze met de wandelstok tegen de kastdeur had weten te bon-ken. Ze kon niet meer opstaan van de pijn in haar heup. Ik legde een kussentje onder haar hoofd, pakte een glaasje water en belde de huisartsenpost mijn bevinding door. De arts zou meteen een ambulance regelen, hij verliet zich op mijn diagnose. Na een kwartiertje belde een broeder aan, en amper vijf minuten later kon ik de ambulance volgen; jammer voor moeder reed de wagen zonder zwaailicht en sirene. Wegens het nachtelijk uur zou ze trouwens weinig bekijks hebben gehad.

Ze ging meteen naar de operatiekamer, de chirurg dacht het breukvlak met een spalk te kunnen herstellen. Gezien

haar hartslag van amper veertig slagen per minuut, vroeg hij mij of reanimatie een optie was, de kans op overleven schatte hij op vijftig procent. Moeder hoefde niet aan de beademing, wat Sander beaamd zou hebben. In zijn nabijheid had ze zich die wens een keer laten ontvallen. Het resultaat van een reanimatie was namelijk niet te voorspellen. Ze kende genoeg gevallen van door zuurstofgebrek beschadigde hersenen. Van spasticiteit, een spraakprobleem, verwardheid of, nog erger, een veranderde persoonlijkheid, wilde ze gespaard blijven. Dat ik een moment aarzelde kwam door Moppie, een voormalige zwerfpoes, die aanvankelijk gelokt door een keur van kattenbrokjes in saus, zo verknocht was geraakt aan moeder, dat ze aan geen ander meer zou kunnen wennen, al kreeg ze dagelijks biefstuk met stroganoffsaus of zalm in crème fraîche saus. Direct na mijn beslissing overviel me een droefheid die ik anders alleen ervaar bij het luisteren naar sommige fado's en Franse chansons.

Even na tweeën reed ik naar huis. Omringd door de nachtelijke stilte verlangde ik naar de geborgenheid van mijn huis, met Eve en onze twee dochters, Nadine en Laurette. De oudste zou in november tien worden, de jongste in september acht. Een man die een hond uitliet ving een moment mijn aandacht, de zorg waarmee hij de poep oppakte ontroerde me, alsof dit het laatste was wat hij voor zijn maatje kon doen.

Eve hoorde me aan en zei dat we de buurman dankbaar moesten zijn, ze dacht aan een bloemetje, moeder had de hele nacht op een koude vloer kunnen doorbrengen.

‘Dankbaar? Een bloemetje? Hij had haar moeten laten liggen,’ zei ik met stemverheffing. ‘Ze had dat alarm bij zich moeten dragen, maar zoals gewoonlijk was mevrouw weer stronteigenwijs. Eerst moest ze zo nodig over een alarmknop beschikken, maar eenmaal in huis was het niet meer

dan een hebbedingetje, een teken van hulpbehoevendheid om mee te showen, het liefst op een catwalk. Alle moeite was voor de kat z'n kloten.'

'Ben je daarom niet bij je moeder gebleven?' vroeg ze met kalme stem. Ze vond dat ik het verleden te veel liet meespelen en was van plan de plek in te nemen die ik onbekommerd had achtergelaten. Mijn nadrukkelijke belofte naar het ziekenhuis te gaan zodra zich ook maar de geringste complicatie zou voordoen, weerhield haar van een staaltje familiale betrokkenheid. Dat ik opbleef vond ze vanzelfsprekend, maar na twee glazen jenever met een scheutje cola vond ik het welletjes. Eve was al in slaap gevallen. Ook de meisjes sliepen vast, ze lagen zo stil op hun rug dat ik voorover boog om ze te horen ademen.

Even over drieën maakte Eve me wakker, het ziekenhuis was aan de lijn. Een broeder vertelde me dat de operatie was geslaagd, ondanks de lage hartslag. Hij sprak niet van een medisch wonder, maar dat de operatie een artikel zou opleveren in een tijdschrift voor orthopedie, leek me hoogstwaarschijnlijk. Op een tweepersoonskamer mocht ze in haar eentje bijkomen van de ingreep. 'Wat fijn,' zei Eve. Ze toonde zich zo opgelucht dat ze kennelijk vergat mij te vragen waarom ik niet was opgebleven.

Na zes dagen moest moeder plaatsmaken voor een man en een vrouw, slachtoffers van een bejaarde spookrijder. In het naastgelegen verpleeghuis kon ze verder revalideren. Stralend als een sprookjesprinses had ze toegezien hoe de berg fruit op het nachtkastje naar het plafond toe groeide. Dit was andere koek dan de appel die ze tegen de avond op haar zevende verjaardag kreeg van een buurvrouw van haar pleegmoeder, met de opmerking: 'Is ze niet jarig?'

In het verpleeghuis lag ze tegenover de door een hersenbloeding getroffen Emma. Dag en nacht weggedoken

onder een deken leek de hoogbejaarde, op soms wat gemurmelt na, met stomheid geslagen, een schepsel aan het einde van de laatste levensfase. Met steun van twee krukken bracht moeder haar 's avonds een nachtzoen en zong zachtjes christelijke liederen, uit de liedbundel van Johannes de Heer, een toepasselijke naam voor een evangelist, die ooit voor de NCRV-radio sprak, tot literaire en muzikale smaakmakers vonden dat voor De Heer geen plaats meer was.

Welke liedjes moeder zong heeft ze me nooit verteld, ze had de keuze uit duizend en elf lofzangen. Haar selectie trof de juiste snaar. Op een zondagavond reageerde Emma door ineens moeders naam te mompelen. Eerst legde de verpleging haar gemurmelt uit als ijlen, een voorbode van de naderende dood. Maar na een tijdje kon zelfs de zaalarts er niet meer omheen: duidelijk kwam 'Gérda' over haar lippen, met op beide lettergrepen een accent, alsof moeder de poort was naar het eeuwige leven. Zodra ze haar handen vastpakte en streelde, hield Emma op met murmelen en sloeg ze de ogen op. Toen de zorgmanager er lucht van kreeg, drong hij er bij moeder op aan de toewijding aan de artsen en verpleging over te laten. Van een verzorgster vernam ik dat moeder hem had toegebeten dat zij Emma in die paar minuten meer aandacht gaf dan de hele instelling in een maand.

Zodra moeder zelfstandig de trap op kon, mocht ze naar huis. De vraag of ze zich thuis kon redden had ze volmondig bevestigd. Stonden Eve en ik niet dag en nacht klaar? Verder had ze Attie, een afvallige kerkgangster die moeder getrouw was gebleven en haar tweemaal in de week bezocht, voor huishoudelijk werk en enige gezelligheid, ook sleepte ze van rommelmarkten karrenvrachten kleding en schoeisel aan die ik na een tijdje verder distribueerde, naar het Leger des Heils en een vereniging die gehandicapten liet paard-

rijden. Maar ondanks alle toewijding aan Emma keek moeder uit naar haar Moppie die zou verkommeren als ze langer wegbleef, ondanks de dagelijkse zorg van vooral Eve.

Met het oog op de thuissituatie was ditmaal Sander een pluspunt. Geteisterd door schizofrenie, inmiddels bijna tien jaar, klopte hij op zoek naar geborgenheid dagelijks bij haar aan. Meestal verscheen hij tegen twaalfen, nadat hij was uitgeslapen en de medicijnen had ingenomen. Hij kon meteen aanschuiven voor een boterham. Dat hij rookte en ook een joint niet schuwde, was geen bezwaar voor moeder. Totaal anders was het met zijn bierconsumptie, de lege flessen die hij naast de koelkast plaatste, verschoppelingen met als enige functie statiegeld, voor hem te weinig om ze geregeld in te leveren, behalve tegen het einde van de maand, als de WAO-uitkering op zich liet wachten en hij voor een uitpuilende tas lege flessen enkele volle kon aanschaffen.

Met enige aandrang zou hij voor moeder een kopje thee kunnen zetten, een beschuitje smeren en de kattenbak verschonen. En in geval van nood een boodschap bij de supermarkt; om bij de biervoorraad te komen moest hij immers de halve winkel doorkruisen. Nadat hij met gewone beschuit aankwam en niet met Twentse, de voorkeur gaf aan smeerbare margarine boven harde roomboter en tevreden was met bruinbrood terwijl op het boodschappenlijstje nadrukkelijk volkoren stond, nam moeder zijn klusje over, ook omdat de okselkrukken, gewatteerd zowel onder de steunen als op de handgrepen, veel aandacht en bewondering oogstten, vooral om de manier waarop ze zich verrassend vlot voortbewoog. Het leven had haar geleerd door te zetten. “Tot ik er dood bij neerval,” was haar slogan. De paar boodschappen vervoerde ze in een schouder sporttas, met op de zijklep een springende poema, wat haar een keer de kreet opleverde: ‘De sportschool is de

andere kant op, ouwe tijgerin.' Pas nadat ik de ludieke aard van de woorden had verklaard, was ze trots op de kwalificatie en strooide ze deze rond als de zaaier van Van Gogh het koren.

Moeder was drie weken thuis toen haar het bericht bereikte dat Emma was overleden. Mijn aanbod eerder haar nog een keer op te zoeken had moeder hoofdschuddend afgewezen, alsof Emma niet meer was dan een anonieme voorbijgangster. Ook bedankte ze voor Eve's aanbod haar te vergezellen naar de begrafenis. Ineens had ze weer last van de knieën, een opspelende gal, pijn op de borst en kortademigheid. Naar details over Emma's heengaan informeerde ze niet.

Nu dicht bij haar stervende ex komen wel details op. 'Weet je nog dat Willem achter me aanzat? Weet je nog, Henry?' Vader beweegt zijn wenkbrauwen, alsof hij diep nadenkt waar hij Willem moet plaatsen.

In de loop der jaren is de naam van de aanbidder meerdere keren gevallen, als ze zich afzette tegen vader. 'Had ik hem maar genomen.' Voor haar levensverhaal hadden deze woorden als titel kunnen dienen. Maar ze heeft Henry gekozen en niet Willem, zo besliste haar levenslot. Een toekomst met Willem viel daarmee weg. Alleen een bigamiste, die in staat is huwelijken volkomen gescheiden te leven, had voor beiden kunnen kiezen. Los van haar karakter zou dat moeder als verzorgster nooit gelukt zijn, daarvoor had ze een magnaat moeten zijn, iemand met een doortimmerd reisschema en een rolkoffer vol libido en schaamteloosheid, een onmens. Dat ze met een deel van haarzelf met Willem in een parallelle wereld had kunnen leven, hoort thuis in de wereld van de sciencefiction. Zodra je in het aardse leven een keuze hebt gemaakt, valt een andere toekomst genadeloos weg.

Gleed over moeders lippen van tijd tot tijd de naam Willem, over haar sprookjesprins ben ik, behalve dat hij moeder ooit een fiets schonk, niets meer te weten gekomen. Misschien als ik had aangedrongen zou ze enkele woorden gewijd hebben aan zijn uiterlijk, liefhebberijen, opvallende karaktertrekken en sportiviteit. Maar ik drong nooit aan. Ik vroeg me alleen af of hij tijdens vrieswinters haar plekje in bed ook zou hebben voorverwarmd, zoals vader deed wanneer hij thuis vertoefde. Zo bleef Willem voor mij niet meer dan een naam, een voorbijganger in moeders bestaan.